

BENDA KÁLMÁN

Magyarország új történeti kronológiája*

(Tervtanulmány)

A kronológia, azaz történelmi időrendi áttekintés célja az, hogy a történelem egy korszakát vagy fejezetét, esetleg annak egészét, az események időrendjében, kézikönyv-szerűen mutassa be. Tárgyát tekintve beszélhetünk egyetemes kronológiáról, amely egy-egy korszak, vagy az emberi történelem egészét nemzetközi viszonylatban tekinti át, — és nemzeti kronológiáról, amely valamely ország, vagy nép történetét, illetve annak egyes részleteit mutatja be.

Mostani feladatunk az, hogy Magyarország történelmi kronológiájának elkészítésével kapcsolatban az elvi és módszertani kérdéseket vegyük sorba. Így az egyetemes kronológiákat általában figyelmen kívül hagyjuk.

Nézzük mindeneelőtt az előzményeket. Milyen magyar történelmi kronológiákkal rendelkezünk?

Nem tekintve a XVII. századtól kezdve évszázadonként többször is kiadott király- és méltóságlistákat (amelyek a történelmi kronológiák legkezdetlegesebb fajtáját képezik, de — nemzetközi viszonylatban is — napjainkig élnek), Magyarország első történelmi kronológiáját Kerékgyártó Árpád, a pesti egyetem tanára adta ki 1875-ben. (*Hazánk évilapjai. Magyarország történetének kortani átnézete, 884—1849.* Bp.). Kerékgyártó műve pusztán évről-évre (tehát korszakbeosztás nélkül), az éveken belül hónapok és napok szerint halad, s a következő eseményekre, illetve jelenségekre terjeszkedik ki: „Éhség, kórvész, földrengés, vízkár s egyéb elemi csapások dülése. Jótékony intézeteink, a szabad királyi városok keletkezésének sorrendje. A magyar birodalom területének gyarapodásai, szenvedett csorbái. Az országos vagy részleges gyűlések száma, helye, tartalma. Az alkotmány felfüggesztésének időszakai. A dynastiák keletkezése, átalakulása. Alkotmánygaranciák, fejedelmi capitulatiók. Viszonyok a külállamokhoz és az azokkal kötött szerződések. A szent korona viszontagságai. A szabadságharcok, a népzendülések. A hadsereg koronkénti létszáma. Idegen népek gyarmatosítása, a magyar állam és nemzet iránt tanúsított érzelme. Tündöklő erényfélék. Szembeötlő visszaélési esetek. Idegen befolyás garázdálkodása, stb.”

Kerékgyártó tehát kizárólag a politikai eseményekre és a politikai élet megnyilvánulásaira volt figyelemmel, mellettük legföljebb a természeti csapásoknak adott még helyet. Teljesen elmulasztotta a gazdasági és a kulturális fejlődés dátumszerint megfogható tényeit is, ami annál feltűnőbb, mert ő maga éppen a művelődéstörténelem professzora volt, s e tárgyban több munkát is írt. Kerékgyártó könyve egyébként korántsem száraz felsorolás: a tényeket nemesak közli, hanem magyarázza és értékeli is, s „a hazai történelem kortani átnézete segítségével” saját politikai és történelmi felfogását kívánja népszerűsíteni. A munka különben sajátos keveréke a lexikonnak és az olvasókönyvnek. Kerékgyártó ugyanis azon túl, hogy magyaráz és értékkel, gyakran és hosszan idéz a törvényekből, a békekötések szövegeiből, általában a politikai dokumentumokból. Részleteket közöl középkori oklevelekből és újkori diplomáciai utasításokból, sőt közérdekű

* Az MTA Történettudományi Intézetében készül a két kötetre tervezett magyar történelmi kronológia. Szerkesztőségünk megküldte a munkálatok főszerkesztőjének tervtanulmányát néhány kollégának, remélve, hogy észrevételeik tovább segítik a kronológia egységes alapelveinek kialakítását. — A szerk.

magánlevelekből is, de nem mindig tendencia nélkül. Szemlélete persze régen elavult, de elavult tényanyaga is. Nem mindig a leglényegesebb adatokat közli, másrészt pedig, amit közöl, az sem mindig megbízható.

Kerékyártó kezdeményezésének majd egy évszázadig nem volt folytatója. Csak 1968-ban jelent meg a következő magyar történelmi kronológia Gunst Péter szerkesztésében. (*Magyar történelmi kronológia. Az őstörténetől 1966-ig.* Bp. Tankönyvkiadó.) Ez a mű oktatási segédkönyvnek készült s szerkesztőjének egyik főproblémája az volt, hogyan tudja a „kronológiai adatok halmozát” egységes fejlődésbe fogni. Ahogy a kötet előszavában olvassuk: „célunk az volt, hogy . . . összefüggő történetet adjunk, olyat, amely bemutatja a történelem menetének főbb vonalait, a fontosabb események közötti összefüggések lényegét is . . . Külön problémát okozott, hogy egy alapvetően kronológiai szemléletű munkában . . . hogyan tudjuk beilleszteni a gazdasági és társadalmi fejlődésnek sokszor semmiféle kronológiai felsoroláshoz nem köthető mozzanatait.” A problémát úgy oldották meg, hogy a kötetet korszakokra, fejezetekre osztották, s az egyes fejezetek előtt összefoglaló áttekintésben utalnak a gazdasági és társadalmi fejlődés alakulására.

Ne vizsgáljuk most, hogy sikerült-e a Gunst-féle kronológiának „összefüggő történetet” adnia. Ami azonban a szorosan vett kronológiai részt illeti, legfőbb hibája, hogy — részben területi okoknál fogva is — erősen szelektál, s a fontos eseményeket is csak részben közli, illetve gyakran összevontan, summás bekezdésekben utal rájuk. Így viszont nemcsak összemosódnak az események, hanem gyakran az időrendi egymásutánosság is eltűnik. Téves adatok is bőven akadnak.

Ezzel a magyar kronológiák áttekintésének a végére értünk. Említsük még meg, hogy Kerékyártó műve már évtizedek óta bibliofil ritkaság, s a Gunst-féle kronológia sem kapható. Magyarország történelmi kronológiájának új összeállítása és megjelentetése tehát minden szempontból hiányt pótol és a szakkörökön túlmenő, általános érdeklődésre tarthat számot.

Ha már most azt akarjuk meghatározni, hogy milyen legyen Magyarország új történelmi kronológiája, két kérdésre kell válaszolnunk: 1. Milyen adatokat közlünk és 2. milyen csoportosításban? A hazai előzmények után nézzük meg, mi tanulságot nyújtanak számunkra a külföldi modern kronológiai munkák. Elsősorban az alábbi kiadványokat vontuk be vizsgálódásaink körébe: *Chronologia Polska.* Varsó, 1957. — *Deutsche Geschichte in Daten.* Herausgegeben vom Institut für Geschichte der Deutschen Akademie der Wissenschaften. Berlin, 1967. — *Istoria României în date.* Bukarest, 1971. — *Cronological History of Romania.* Bukarest, 1974. — *Chronologie de l'Histoire.* Tours, 1930. (Anyagát országokként csoportosítja.) — *Chronologie politique. 1935—1965.* Párizs, 1969. (Csak francia történelem.) — *Weltgeschichte der Nachkriegszeit.* (Nachkriegs-Ploetz) I—III. Würzburg 1963—1969. (Anyagát országokként csoportosítja.) — *Weltgeschichte in Daten.* Berlin, 1965. (Anyagát koronként, azon belül országokként csoportosítja.) — *Egyetemes történelmi kronológia.* Szerk. Pamlényi Ervin. I—II. Bp. 1964—1967. (Anyagát koronként, azon belül országokként csoportosítja.)

1. Gyűjtőterületét tekintve, az említett munkák zöme az országhatárokhoz igazodik, de elő-előfordul, hogy egyes korokban az országhatáron túllépnek és a tárgyalt nép történetére vonatkozó külső adatokat is egybegyűjtik. Nagy többségük a mindenkori történelmi országhatárokat vetíti vissza a múltba, s történelmi áttekintését is ehhez igazítja. (Pl. a berlini *Weltgeschichte in Daten* Erdély és a Bánság történetét kezdettől fogva Románia címszó alatt tárgyalja; ugyanígy persze az *Istoria României in date* és a *Chronological History of Romania* is.) A kronológiák többsége azonban tiszteletben tartja a történetiség követelményeit.

Az adatgyűjtésben és az adatok közreadásában a tárgyalt munkák mindegyikét (kivéve a címe szerint is csak a politikai eseményeket feltüntetű francia kiadványt) a teljességre törekvés jellemzi, azaz a politikai jelenségek mellett igyekeznek minél több adatot hozni a gazdasági, a társadalmi és a kulturális fejlődésre is. Egynémelyikőjük — kissé erőszakolt időpontokhoz kötve — demográfiai, technikatörténelmi és életrajzi adatokat is beiktat. Nagyobb az eltérés az egyes munkák között, ha a szelekció mértékét nézzük. Van kiadvány, amely megelőzszik néhány kiugróan fontos és látványos esemény szűkszavú ismertetésével, és vannak, amelyek igyekeznek egészen

mélyreható, amikoris nemcsak a végső eredményt, hanem a hozzávezető utat, illetve a részjelenségeket is feltűntetik. (Pl. valamely hadjáratnál a döntő csatát megelőző részmozzanatokot, vagy békekötéseknél a megegyezést előkészítő tárgyalások egymásutánját, stb.)

2. Nagy a változatosság, ha azt nézzük, hogy a különböző kiadványok hogyan csoportosítják és tárlják adataikat. Három fő formát különböztethetünk meg:

a) A tárgyalts korszak eseményeit minden megkülönböztetés nélkül, szoros időrendbe szedik. A mű tagolási egységei az évek.

b) Fejlődési egységeket képeznek és ezek anyagát külön-külön fejezetekbe csoportosítják. Ezek a fejezetek egyszer tisztán időrendiek (középkor, újkor stb.), máskor történelmi tájegységek szerint alakulnak (nagyobb államigazgatási egységek, autonóm tartományok stb.), nemegyszer viszont a fejlődést alkotó részterületek közt bontják az anyagot (politika, gazdaság, művelődés stb.). A fenti csoportokat gyakran keverve is alkalmazzák. (Nagy korszakok, mint főfejezetek, ezen belül földrajzi vagy tárgyi alfejezetek. — E téren legmesszebb a *Deutsche Geschichte in Daten* megy, amely az egyes korszakokon belül decimalis rendszerben számozott 10—12 részfejezetbe osztja szét az adatanyagot.)

c) A földrajzi vagy tárgyi csoportokba sorolt adatokat nem egymásután, hanem egymás mellett közlik, párhuzamos oszlopokban, táblázatosan.

A három módszer akármelyikét tekintjük, közös jellemzőjük, hogy az egyszeri időponthoz köthető események megragadásával mindegyik elsősorban a politikai történet változásait, a külpolitikai kapcsolatok alakulását, a háborúk, hadjáratok lefolyását tudja bemutatni, s csak kivételesen van módjuk utalni a gazdasági vagy kulturális fejlődés néhány fontos eseményére. Viszont egyik módszerrel sem lehet bemutatni a történelem menetének fővonalait, a napi dátumokhoz nem köthető hosszú távú fejlődést, ahogy a jelenségek mélyebb összefüggését, vagy az események közti okozati kapcsolatot sem. A gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésnek mindazok a jelenségei és sajátosságai, amelyek nem szedhetők szoros kronológiai rendbe, elsikkadnak.

Ez készítette egyes kronológiák szerkesztőit arra, hogy túlmenve a dátumhoz köthető események felsorolásán, az eseményt kiváltó okokra, illetve az eseményből adódó következményekre is kitérjenek, megvilágítsák a dolgok létrejöttének körülményeit és az egyes jelenségek közti összefüggéseket. Hogy ezt elcréjk, a lexikon-stílusban írt közléseket elbeszélő modorban előadott történetekkel egészítik ki. Mások viszont úgy próbálták ugyanezt a célt elérni, hogy történelmi korszakokként (többnyire az egyes fejezetek élén) adnak összefoglaló áttekintést (ezt láthattuk a Gunst-féle *Magyar kronológiánál* is), amely áttekintésben röviden értekeznek a demográfiai, gazdasági és társadalmi viszonyokról, az anyagi kultúra és a művelődés jellegzetességeiről.

Ez a megoldás a kevert módszernek megfelelően, műfajilag vegyes munkát szül. A magyarázatokkal kiegészített időrendi felsorolások félúton állnak a kronológia és a feldolgozás közt. Egyikhez sem tartoznak egészen, s egy helyett két feladatot vállalva, egyiknek sem tudnak teljesen eleget tenni. Az időrendi egymásutániság a magyarázó betoldások következtében részben, néha teljesen áttekinthetlenné válik, s így éppen azt nem tükrözi, ami feladata volna. Ugyanakkor a szövegközi, vagy a fejezetek élére rakott magyarázatok, fejtegetések lehetnek mégoly részletesek is, nem pótolják a történelmi feldolgozást.

A kronológia feladata nem az, hogy a jelenségek közötti ok és okozati kapcsolatokra rámutasson, még kevésbé az, hogy a fejlődés nagy vonalait kibontsa és feltárja. Mindkét feladat a monográfiák és szintézisek hatáskörébe tartozik. A kronológia elsősorban a fejlődés mindenkori kereteit rögzíti, az életet befolyásoló, kitapintható és időben rögzíthető természeti jelenségekről (földrengés, árvíz, járvány stb.) és emberi tevékenységről, az ezekkel összefüggő eseményekről (politika, háború, gazdasági és kulturális élet) ad számot szigorú időrendben. A kronológiát az üti fel és használja, aki az események pontos idejére, legfontosabb tényyszerűségeire keres megbízható adatokat, s nem az, aki a jelenségek közti összefüggésekre, a történelem törvényszerűségeire vagy a szerkesztő egyéni véleményére kíváncsi. Ezért a lényegyet rövid előadásban, értékelő megjegyzések nélkül kell adnia.

Ebből következik, hogy a nemzeti kronológiákat nem segíti céljuk elérésében, ha az adatokat korszakokra, táji, vagy tárgyi csoportokra bontva közöljük. Egyébként minden ilyen jellegű elosztás valamelyest mesterséges, ezért megnehezíti a keresett adat megtalálását, amellet ismétlésekre vezet. Hogy gyakorlati példát mondjunk a magyar történelemből: ha a XVI—XVII. századi Erdély történelmét külön fejezetbe sorolom, nehéz lesz eldöntennem, hol emlékezzem meg az erdélyi fejedelmek által vezetett Habsburg-ellenes küzdelmekről, amelyekben a királyi Magyarország lakossága is résztvett, s a katonai események szinte teljesen a királyi területen zajlottak le. Szétvágom az egységes eseménysorozatot, aszerint, hogy a király vagy a fejedelem felségterületén történtek-e. Ebben az esetben mindkét helyen csonka és önmagában érthetetlen lesz közlésem. Vagy megismétlem a lényegét mindkét helyen, ez viszont felesleges szószaporitást eredményez. Egyik helyen utalok a másikra? Megnehezítem a kronológia használatát. De hasonló a helyzet a békekötések esetében is, amelyek tudvalevően egyaránt érintették Magyarországot és Erdélyt. Ha tárgyi csoportokat alkalmazok, számos eseménynél majdnem lehetetlen eldöntennem, hogy hová soroljam. Hová kerüljön pl. Széchenyi István *Hitel* c. munkájának megjelenése: a művelődési, a gazdasági vagy a politikai fejezetbe? II. József Türelmi Rendeletét a politikai vagy a művelődési fejezetbe kell-e raknom? Az 1800-as évek elejének bécsi vámrrendeletei, amelyek az ország gazdasági életét verték béklyóba, de politikai mozgalmakat ébresztettek, hová helyezendők? Akár ide, akár oda sorolom őket, eljárásom vitatható.

Még fokozottabban állnak ugyanezek a megfontolások (hangsúlyozzuk, csak a nemzeti kronológiáról beszélünk) a táblázatos áttekintéseknél. A már elmondottak itt még azzal tetéződnek, hogy az egy-egy hasábon belül rendelkezésre álló szűk hely szinte csak bűkszavak közlését teszi lehetővé. Valamely összefoglaló Magyarország története végén az ilyen összehasonlító táblázat jó segítséget adhat, hiszen a mutatók révén az eseményeknek és a személyeknek azonnal utána lehet nézni a kötetben. De mint önálló időrendi áttekintés, ez a forma csak a szakemberek emlékeztetőjének szerepét töltheti be. (Ld. pl. A. Jobert: *Chronologie des événements mondiaux de 1945 à 1965*. Grenoble, 1966.)

Ezektán körvonalazzuk a „Magyarország történelmi kronológiája” összeállításánál kövendő főbb szempontokat.

1. A kezdetektől 1970-ig öleli fel a magyar történelem eseményeit. Adatai a mindenkori országhatárok által befogott teljes területre terjeszkednek ki, tehát 1919-ig a történelmi Magyarország egészére. Így a XVI—XVII. századi Erdélyre is, amely jogilag a fejedelemség idején is a magyar korona tartozéka volt, és a török hódoltságra is, amelynek a Porta uralma alá kerülését nemzetközi szerződés sohasem mondotta ki, sőt a békekötések a terület nagy részére kifejezetten elismerték a magyar király joghatóságát is. Horvátország esetében csak a magyar fejlődéshez is kapcsolódó, azzal összefüggő (tehát nem pusztán horvát) belső események kerülnek megemlézésre (pl. a végvárak török elleni közös védelme, magyar és horvát nemesek együttműködése a bécsi kormányzat ellen, összefonódó társadalmi mozgalmak stb.). A szomszédos és távolabbi országok és népek történetének eseményei csak ott és akkor kerülnek említésre, ha hatással voltak Magyarország történelmére. Az előtérben azonban ilyenkor mindig a kapcsolat vagy a hatás, tehát a magyar történelem szempontja álljon. (Pl. 1790. aug. 6.: a júl. 27-i reichenbachi porosz-osztrák szerződés hírére a magyar országgyűlés elhatározza, hogy . . .) A lényeges világtörténelmi eseményeket azonban mindig közölni kell.

Az országhatárra vonatkozó általános szabály nem alkalmazható az államalapítás előtti időre. Természetes viszont, hogy a magyar őstörténet és a vándorlások története, valamint Magyarország földjének a honfoglalás előtti históriája benne kell, hogy legyen a kronológiában.

2. A közölt adatok — a lehetőség határain belül — terjeszkedjenek ki a történelmi élet egészére, tehát a politikai események mellett a gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődés dátum szerint megfogható jelenségeire is. Ahol erre mód van, ne csak a végső, a záró eseményt tüntessük fel, hanem jelezzük a hozzávezető út állomásait is.

A történelmi országhatárokon belül valamennyi nép (nemzetiség) fejlődése egyaránt jusson szóhoz. Nemcsak a politikai eseményeknél (pl. Supplex Libellus Valachorum), hanem kulturális és más vonatkozásokban is. (Pl. a szlovák irodalmi nyelv kialakulásának fontosabb állomásai: a nemzetiségi iskolák bezáratása; az erdélyi triász működése stb.)

Az adatok rövid lexikon-stílusban irandók, de mindig adjanak eligazítást a kérdés lényegéről. (Nem elegendő tehát pl. annak közlése, hogy II. József kiadja Türelmi Rendeletét, hanem röviden megmondandó, mi volt ennek a rendeletnek a lényege.) Lényegtelen dolgokra viszont ne terjeszkedjünk ki, s egyaránt kerüljük az értékelést, a magyarázgatást vagy a következtetéseket. Ne közöljünk az eseményhez szorosan nem tartozó felvilágosításokat sem (pl. valamely miniszterelnök kinevezésénél az illető születési és halálzási évét). Minden lényeges adatot megtörténte időpontjánál sorolunk fel, az önmagukban nem jelentős járulékos adatokat viszont a főadat után zárójelbe téve hozzuk. (Pl. II. Lajos király ekkor és ekkor megindul Budáról a sereggel dél felé. Útjának főbb állomásai: . . .)

3. A mű nem oszlik korszakokra, sem tárgyi csoportokra, szerkezeti egységei a naptári esztendőik, amelyeken belül az események időrendben követik egymást. Kivételt csupán az államalapítás előtti idők képeznek, ahol a Magyarország honfoglalás előtti története és a magyar őstörténet adatai, mint össze nem tartozó dolgok, a kronológiában is külön-külön fejezetben kerülnek közlésre.

4. A kronológiai részt a kötet végén részletes tárgy- és névmutatató egészíti ki.

Az itt előadottakat, a tervtanulmány készítőjének elképzelését példaként illusztrálja a függelékben közölt négy év (1607, 1608, 1609 és 1704) kronológiája. Olyan éveket igyekeztünk kiválasztani, amelyek valamilyen szempontból jellegzetesek. 1607—1608 fontos politikai eseményekkel zsúfolt. 1704-ben a kuruc szabadságharc katonai eseményei mellett lényeges nemzetközi politikai fejlemények zajlottak és Rákóczi megkezdi államépítő tevékenységét. 1609 viszont csendes, hétköznapi esztendő, amikor említésre méltó alig történt.

FÜGGELÉK

Magyarország történelmi kronológiája az 1607—1609. és az 1704. évről

- 1607.
- Január 22.: Az erdélyi rendek országgyűlése Kolozsvárt. (Megerősíti Rákóczi Zsigmondot a kormányzói méltóságban és intézkedik Bocskai István fejedelem temetéséről.)
- 30.: A felső-magyarországi rendek részgyűlése Kassán. (Kimondja, hogy a bécsi béke értelmében visszatérnek a király hűségére, addig is Mágochy Ferencet a terület kormányzójává választják.)
- Február 3.: A Bocskai István holttestét vívó menet, Nyáry Pál és Homonnai Bálint vezetésével elindul Kassáról Erdélybe.
- 7.: Thurzó György és Forgách Zsigmond kir. biztosok megérkeznek Kassára, hol már várja őket biztostársuk Dóczy András.
- 8—19.: Az erdélyi rendek országgyűlése Kolozsvárt.
- 11—12.: A felső-magyarországi rendek Mágochy Ferenc által egybehívott részgyűlése Kassán. (A megjelentek küldöik nevében fölesküsznek Rudolf királynak.)
- 12.: Az erdélyi országgyűlés — Bocskai végakaratóval szemben, aki Homonnai Bálintot jelölte utódjának — Rákóczi Zsigmondot fejedelemmé választja. Az új fejedelem még aznap leteszi az esküt.
- 19.: Tokaj várának őrsége (kapitány: Desseffy János) hűséget esküszik Rudolf királynak. — Bocskai temetési szertartása a kolozsvári nagytemplomban.
- 22.: Kálló várának őrsége (kapitány: Rákóczi Lajos) hűséget esküszik Rudolf királynak. — Bocskai holttestének ünnepélyes sírbatétele Gyulafehérvárra.

- várt, a fejedelmi sírboltban. — Rákóczi Zsigmondnak kézbesítik a Porta athnáméját (az athnámét jan. 20-a körül Homonnai Bálint nevére állították ki Isztanbulban, de az átadással megbízott követ, Musztafa kapudzsi basa Erdélyben értesülve a változásról, Homonnai nevét kivakarta és helyébe Rákócziét írta.)
- 25.: Szatmár várának őrsége (kapitánya: Bocskai Miklós) megtagadja Rudolfnak a hűségesküt.
- Március 18—25.: Az erdélyi rendek országgyűlése Marosvásárhelyt.
20—26.: A felső-magyarországi rendeknek a kir. biztosok által összehívott részgyűlése Kassán. (Fontosabb határozatok: követek révén az uralkodó előtti hódolásra szólítják fel Homonnai Bálintot és Szatmár várát; az egri és a budai pasát megkérlik, ne támogassa Homonnait; tiltakoznak Rudolf királynak a bécsi békével ellentétes kinevezései és rendelkezései ellen.)
- Április 19.: A kir. biztosok Rozgonyban megegyeznek Homonnai Bálinttal. (Homonnai hűséget esküszik Rudolf királynak, a biztosok pedig megígérik: támogatják az uralkodónál, hogy elnyerje Erdély fejedelmi székét. Homonnai kijelenti, hogy a fejedelemség elnyeréséhez sem a török, sem a hajduk támogatását nem veszi igénybe, továbbá, hogy ha fejedelemmé lesz, Várad várát átadja a királynak.)
vége: Thurzó György az uralkodó engedélyével leteszi a királyi biztosi megbízatást és elhagyja Kassát.
- Május Herbornban (Hessen grófság) megjelenik Szenci Molnár Albert zsoldárfordítója.
- Június 10—24.: Az erdélyi rendek országgyűlése Kolozsvárt. (Kimondja, hogy az 1595 utáni, a törvénnyel ellenkező birtokadományok érvénytelenek.)
- Július 4.: Rudolf király kinevezi Forgách Ferenc nyitrai püspököt esztergomi érsek-ké, majd 7.: kancellárrá és magyarországi helytartóvá.
20.: Szatmár várának őrsége (kapitány: Bocskai Miklós) hűséget esküszik Rudolf királynak.
25.: A rendek gyülekeznek a Pozsonyba meghirdetett országgyűlésre, ahol másfél hónapon át hiába várakoznak az uralkodóra vagy megbízottjára.
- Augusztus 2.: Thurzó György beadványa Rudolf királyhoz. (Ha az uralkodó nem erősíti meg a zsitvatoroki békét és továbbra is sorozatosan megszegi a bécsi békét, Magyarországon újabb fölkeléstől lehet tartani.)
28.: A felső-magyarországi megyék országgyűlési követeinek nyilatkozata a Pozsonyi Káptalan, mint hiteleshely előtt: legfőljebb még 10 napig várnak az uralkodóra vagy megbízottjára.
- zeptember 10.: A felső-magyarországi megyék országgyűlési követeinek nyilatkozata a Pozsonyi Káptalan, mint hiteleshely előtt: tovább nem várnak az uralkodóra; eltávoznak haza, de készek a király újabb hívására ismét összegyűlni. — Példájukat követve 12—15. közt a többi követ is eltávozik.
- Október 21—25.: Az erdélyi rendek országgyűlése Nagyenyeden
10—12.: A felső-magyarországi rendeknek a kir. biztosok által összehívott részgyűlése Kassán. (Rudolf király iránti hűségüket hangoztatva tudomásul veszik a pozsonyi országgyűlés elmaradását és kérik az uralkodót a bécsi és a zsitvatoroki békék megtartására.)
30.: Ali budai pasa és Nagy András hajdú-generális megegyezése Budán (A hajdúk fegyvert fognak a bécsi béke védelmére, a pasa, ha kell, fegyverrel is támogatja őket.)
- November eleje: A hajdúk táborba szállnak és kiáltványban tudatják a nemességgel, hogy addig nem teszik le a fegyvert, amíg érvényt nem szereztek a bécsi békének és nemzeti királyt nem állítottak az ország élére.
közepe: A Tisza mellett gyülekező hajdúk megindulnak Miskolc felé. Számukat a kortársak 10—12 ezerre teszik.
- December 5—6.: A felső-magyarországi rendek részgyűlése Sárospatakon. (Felhatalmazák a kir. biztosokat, hogy a hajdúk ellen nemesi felkelést hirdessenek: fővezérré Forgách Zsigmondot és Homonnai Bálintot választják; Homonnai vezetésével 15 tagú bizottságot küldenek ki a hajdúkkal való tárgyalásra.)

- 10.: A hajdúk és a nemesek küldöttei Szerencsen tárgyalásra ülnek össze, amely még aznap megszakad.
- 29—31.: A hajdúk és a nemesek megbízottainak tárgyalásai Ináncson (Abaúj m.) — 31.: 50 napos fegyverszünetet kötnek.
1608.
Január 2—3.: A felső-magyarországi rendeknek Forgách Zsigmond és Dóczy András biztosok által összehívott részgyűlése Kassán. (Jóváhagyja a hajdúkkal kötött fegyverszünetet, ideiglenes szállásterületet jelöl ki a hajdúcsapatoknak és megszabja a megyék által számukra adandó élelmiszer mennyiséget.)
- 10.—febr. 1.: Az alsó-magyarországi és dunántúli rendek Mátyás főherceg kormányzó által összehívott részgyűlése Pozsonyban. (Felső-Magyarország, Erdély és — a főherceg külön meghívására — Alsó- és Felső-Ausztria rendei is képviseltetik magukat.)
- 20.: Mátyás főherceg megérkezik Pozsonyba.
- 23.: Rudolf király leirata, melyben felosztatja az engedélye nélkül összehívott pozsonyi gyűlést.
- 31.: A részgyűlés végzéseinek kelte. (Ragaszkodnak a bécsi és a zsitvatoroki békehez és megvédésére szövetségre szólítják fel a szomszédos országokat.)
- vége: Mátyás főherceg a rendek kérésére érvényteleníti Forgách Ferenc 1607 július 7-i helytartói és kancelláriai kinevezését. Kancellárrá Lépes György veszprémi püspököt teszi meg.
- Február 1.: Mátyás főherceg, a magyar és az osztrák rendek pozsonyi szövetsége. (Felújítják az 1606-os konföderációt és megfogadják, hogy a bécsi és a zsitvatoroki béke megvédésében egymást mindenki ellen támogatják.) — A Pozsonyban összegyűlt magyar rendek kiáltványa a Habsburg Monarchia országhoz. (Előszámlálják azokat az okokat, melyek őket arra kényszerítették, hogy összegyűljenek; tudatják, hogy a bécsi és a zsitvatoroki béke védelmére szövetségre léptek az osztrák rendekkel és felszólítják a címzetetteket a szövetséghez való csatlakozásra.) — A Pozsonyban összegyűlt magyar rendek válasza Rudolf király január 23-i leiratára. (A haza végső veszélye készítette őket az egybegyűlésre, mivelhogy a török a béke meg nem erősítése miatt fenyegető megartartást tanúsított; kéri, erősítse meg a zsitvatoroki békét.)
- 5.: Megegyezés a hajdúk és Báthory Gábor közt. (A hajdúk támogatják Báthoryt az erdélyi fejedelemség elnyerésében, ő viszont kötelezi magát, hogy Nagy András hajdúgenerálist zászlósrá, helyettesét, Elek Jánost főnemessé teszi, továbbá, hogy katolikust nem tűr meg tanácsosai közt.)
- 24—25.: A felső-magyarországi rendek egybehívott részgyűlése Kassán. (Tudomásul veszik a pozsonyi gyűlés végzéseit és az osztrák rendekkel kötött szövetséget.)
- Március 3.—ápr. 3.: Az erdélyi rendek országgyűlése Kolozsvárt.
- 5.: Rákóczi Zsigmond lemond Erdély trónjáról (miután előzetesen megegyezett Báthory Gáborral, hogy lemondásáért Szádvárt és Sáros várát kapja.)
- 7.: Az erdélyi országgyűlés Báthory Gábort fejedelemmé választja. (Eskütétel 28-án.)
- 27.: Mátyás főherceg és Ali budai pasa megbízottainak Érsekújvárt kelt közös nyilatkozata, mely a fölkelésben résztvett hajdúknak bűnbocsánatot biztosít és megerősíti a hajdúságot Bocskaitól nyert birtokaiban és szabadságjogaiban.
- 28.: Mátyás főherceg és Ali budai pasa megbízottai Érsekújvárt ünnepélyesen megerősítik a zsitvatoroki békét.
- 30.: Mátyás főherceg — a február 1-i szövetségre hivatkozva — a bécsi és zsitvatoroki béke védelmére (hallgatólag II. Rudolf ellen) nemesi felkelést hirdet Nyugat-Magyarországon és Ausztriában.
- Április 12.: Homonnai Bálint a felső-magyarországi rendek és Nagy András a hajdúk nevében, Szerencsen aláírják a békeegyezményt, a március 27-i érsekújvári nyilatkozat alapján.
- 19.: A hajdúk szétoszlanak, közülük mintegy 6000 fő Mátyás főherceg, 3000 Báthory Gábor zsoldjába áll. — A morva rendek Eibenschützben (Ivančič) kelt nyilatkozatukban csatlakoznak a február 1-én kötött magyar-osztrák rendi szövetséghez. — A cseh rendek elutasítják a szövetséghez való csatlakozást.

- 23.: Mátyás főherceg a morvaországi Znaimba (Znojmo) érkezik, a felkelő seregek gyülekezőhelyére.
- vége: Mátyás főherceg felmenti Forgách Zsigmondot és Dóczy Andrást felső-magyarországi kir. biztosi tisztségéből, egyszersmind Thurzó Györgyöt Alsó-, Illésházy Istvánt Felső-Magyarország kormányzói biztosává kinevezi.
- Május 3.: Mátyás főherceg a magyar—osztrák és a hozzájuk útközben csatlakozó morva hadakkal Znaimból megindul Prága felé. Serege mintegy 20 000 fő, ebből 12 000 magyar (hajdúk, végvári csapatok és nemesi felkelők). Útjának főbb állomásai: 5-én Jihlava (Iglau), 16-án Kolin, 19-én Cseh-Bród, ahol a sereg letáborozik. A felkelőkkel szemben II. Rudolf hadvezére, Tilly mintegy 800 harccsal Prága védelmére készülődik.
- Június 20.: A belső-ausztriai (Stájerország, Krajna és Karinthia) rendek elutasítják a február 1-i szövetséghez való csatlakozást.
- 11—24.: A császár és a főherceg küldöttjei közötti tárgyalások Prága mellett, a duboveci kastélyban.
- 25.: Rudolf király lemond Magyarország trónjáról (egyben a Morvaország és az osztrák tartományok feletti uralomról) öccse, Mátyás főherceg javára. (Megtartja viszont a Csehország és Tirol feletti uralmat, valamint a császári címet.)
- 27.: Prága mellett a malasovitzai mezőn Mátyás főherceg és a magyar rendek ünnepélyes külsőségek közt átveszik Rudolf császár megbízottjától. František Dietrichstein bíboros olmützi püspöktől, a magyar koronát és a koronázási ékszereket.
- 29.: A magyar, osztrák és morva rendek titkos szerződést kötnek Sterbehoban (Csehország), melyben vallásuk és rendi jogaik védelmére egymásnak támogatást ígérnek.
- 30.: A magyar—osztrák—morva hadak megindulnak Cseh-Bródból haza.
- Július 24. — aug. 2.: A felső-magyarországi rendek Illésházy István kormányzói biztos által egybehívott részgyűlése Kassán. (Tudomásul veszik Rudolf király lemondását és hűségükről biztosítják Mátyás főherceget.)
- Augusztus 9—13.: Az erdélyi rendek országgyűlése Gyulafehérvárt.
- 11.: Illésházy István kormányzói biztos fölmenti Rákóczi Lajost Kálló vára kapitányi tisztsége alól, mert nem hajlandó fölesküdni Mátyás főhercegre. Helyébe Lónyay Andrást nevezi ki.
- 15.: A porta kiállítja az athnámét Báthory Gábor számára. (Ez első ízben tartalmazza azt a kikötést, hogy a fejedelem csak a szultán hozzájárulásával házasodhat.)
- 20.: Mátyás főherceg nevében Illésházy István és Báthory Gábor fejedelem nevében Imrefi János megegyezése Kassán. Báthory megígéri, hogy Erdélyt nem szakítja el a magyar koronától és ha kell, haddal segíti a királyságot, kivéve a törököt; kijelenti, hogy a Bocskainak átengedett felső-magyarországi területekre nem tart igényt, viszont megkapja Nagybányát. Kimondják, hogy a hajdúknak Kálló váráért az Erdélyhez tartozó Nádudvart és a királyi Magyarországhoz tartozó Csegét adják cserébe azonos jogokkal. — A megegyezést szept. 22-én Báthory és az erdélyi országgyűlés, dec. 4-én II. Mátyás király és a magyar országgyűlés is megerősíti.)
- Szeptember 9-dec. 6.: Országgyűlés Pozsonyban (amelyen Erasmus Tschernembl br. vezetésével az alsó- és felső-ausztriai protestáns rendek küldöttsége is részt vesz).
- 10.: Mátyás főherceg kinevezi Mágochy Ferencet kassai (felső-magyarországi) főkapitánnyá.
- 21—27.: Az erdélyi rendek országgyűlése Kolozsvárt. (Eltörli a „jus ligatum” néven ismert 1595-ös törvényt.) Hanauban (Hessen grófság) megjelenik Károli Gáspár 1590-es teljes bibliafordításának Szenci Molnár Albert által revidált kiadása.
- Október 22.: Mátyás főherceg bevonul Pozsonyba. Másnap betérjeszti országgyűlési előterjesztését.
- November 15.: Az országgyűlés és Mátyás főherceg megegyezése: a koronázás előtti törvények. (Főbb cikkelyei: 1. Biztosítják a szabad vallásgyakorlatot; 3. A nádorválasztás szabályozása; 4. A magyar koronát Pozsonyban őrizték; 6. A magyar tanács hozzájárulása nélkül a király nem adományoz-

hat városi kiváltságot; 8. A jezsuiták az országban fekvő jószágot nem bírhatnak; 10. Magyar ügyeket csak magyar tanácsosok intézhetnek; 11. Végbeli tisztségre magyarokat nevezzenek ki; 12. Az idegen katonaságot vigyék ki az országból; 13. A szabad kir. városokban magyarok is vásárolhassanak házat; 21. A király gondoskodjék a végvárak védelméről.)

16.: Az országgyűlés királlyá választja Mátyás főherceget.

18.: Az országgyűlés nádorrá választja Illésházy Istvánt.

19.: II. Mátyás király megkoronázása Pozsonyban.

December

1.: II. Mátyás kinevezi Homonnai Bálintot országbíróvá, Erdődy Tamást horvát bánná, Forgách Zsigmondot tárnokmesterré, Széchy Tamást kir. főudvarmesterré, Dersffy Ferencet kir. főpohárnokmesterré, Batthyány Ferencet kir. főlovászmesterré, Pálffy Istvánt és Révay Pétert koronaórré.

6.: Az országgyűlés törvényei: koronázás utáni törvények. (Főbb cikkelyei: 1. Az országgyűlés rendjének és tagjainak szabályozása; 7. Kaboldot, Kőszeg és Borostyánkő visszacsatolják Magyarországhoz; 13. A jobbágyköltözés ügyét a vármegyék hatáskörébe utalják.)

1609.

Április 26.—máj. 5.: Az erdélyi rendek országgyűlése Kolozsvárt.

Május 5.: Meghal Illésházy István nádor.

Október 9.: Az erdélyi rendek országgyűlése Kolozsvárt.

November 1.—1610.

január 23.: Országgyűlés Pozsonyban. (A főbb törvénycikkelyek: 3. Boeskaui adománylevelei semmisék: 4—5. A felkelés idején elfoglalt birtokokat vissza kell adni volt tulajdonosaiknak; 51. A honfűsített idegének adózásáról; 62. A portának, mint adóalapnak új meghatározása: négy jobbágyház vagy 12 zsellérház.)

December

7.: Az országgyűlés nádorrá választja Thurzó Györgyöt.

Pázmány Péter Alvinczi Péter elleni vitáirátának megjelenése Pozsonyban („Öt szép levél . . .”)

1704

január legeleje: A nagyszombati nyomdában megjelenik Rákóczi Ferenc Manifestuma („Recrudescunt vulnere inelytae gentis Hungariae . . .”) 1703. július 7-i antedatálással.

2.: I. Lipót császár- király megbízza Széchényi Pál kalocsai érseket, hogy kezdjen tárgyalásokat a kurucokkal.

9.: Karl Wildenheim császári alezredes szabad elvonulásra feladja Tokaj várát Rákóczinak.

11.: Károlyi Sándor generális 5000 emberrel a Csallóközből átkel a Duna jegén a Dunántúlra. (Néhány hét alatt az egész Dunántúl a kurucok kezére kerül.)

17.: I. Lipót kinevezi gr. Pálffy János császári generálist horvát bánná. — Kővár vára kaput nyit a kurucok előtt. Kapitánya és örökös ura, gr. Teleki Mihály febr. 23-án Rákóczi hűségére esküszik.

18.: Rákóczi téli szállásra Miskolcra vonul. (Itt marad márc. 4-ig.) — Rákóczi már Miskolcon kelt kiáltványra a horvát rendekhez. (Felhívja őket, csatlakozzanak a haza szabadságáért küzdő magyarokhoz.)

22.: I. Lipót leváltja a magyarországi császári hadak főparancsnokát, gr. Leopold Schlick generálist és helyére gr. Sigbert Heister tábornagyot nevezi ki.

27.: Rákóczi Miskolcon kelt pátense. (Vallásszabadságot biztosít a protestánsoknak, de megtiltja a katolikus kézen levő templomok és iskolák erőszakos visszavételét; kinyilvánítja, hogy a vallásügy rendezése az összehívandó országgyűlés feladata lesz.) ;

28.: Gutti István ezereskapitány kuruc csapatai Holdvilágnál (Segesvár mellett) vereséget szenvednek br. Johann Karl von Tiede császári ezredestől. — Wilhelm Henrik Reven császári alezredes feladja Murány várát a kurucoknak.

Február

eleje: Br. Orlay Miklós vezetésével Erdélybe érkezik a Thökölyvel török földre bujdosott kurucok mintegy 200 főnyi első csoportja. — Rákóczi Bay Andrászt Isztambulba küldi, hogy szerezze meg a Porta engedélyét, hogy a Balkánon katonaságot toborozzon. (A temesvári pasa a karlócai béke ren-

- delkezéseire hivatkozva, feltartóztatja Bayt, aki kénytelen visszatérni.)
- 1—3.: Pécs városát feldulják a császári zsoldban álló rác csapatok.
- 2.—aug. eleje: Rákóczi Ráday Pált (és kíséretében, mint a magyarországi protestánsok követét, Okolicsányi Pált) diplomáciai küldetésben a lengyel rendekhez, XII. Károly svéd királyhoz és I. Frigyes porosz királyhoz küldi.
- 9.: Rákóczi Miskolcon kelt pátense az erdélyi szászokhoz. (Csatlakozásra szólítja fel őket.)
- 16.: Gr. Wolf-Georg Auersperg császári ezredes szabad elvonulásra feladja Munkács várát a kurucoknak.
- 17.: Miskolcon jelentkezik Rákóczinál Fierville d'Hérissy ezredes, akit XIV. Lajos francia király küldött katonai tanácsadóként.
- 24.: XIV. Lajos francia király közli a versaillesi bajor követtel, hogy Rákóczi Miksa Emánuel bajor választófejedelemnek kívánja felkínálni a magyar koronát. — Fierville d'Hérissy ezredes Miskolcra továbbítja a francia királyhoz Rákóczi kérését, hogy teremtsenek lehetőséget a Bécs felé előnyomuló francia-bajor seregek és a kurucok egyesülésére.
- 6.—ápr. 16.: Eger várának kuruc ostroma.
- 13.: Br. Johann Karl von Tiede császári ezredes csapatai felégetik és felprédálják Nagyenyed városát és a ref. kollégiumot.
- 14.: De Bonnac márkai francia követ Danckából tudatja Rákóczival, hogy királya elrendelte 1704 jan.-tól visszamenően havi 10 000 tallér segélypénz folyósítását.
- 16.: Franz Schwetlik császári kapitány szabad elvonulásra feladja Ungvár várát a kurucoknak.
- 18—27.: Eredménytelen béketárgyalás Gyöngyösön Lipót király küldöttei (Széchényi Pál kabcsai érsek, Szirmay István, Okolicsányi Pál) és Rákóczi közt.
- 20.: Heister császári tábornagy Feketevárosonál (Sopron m.) rajtaüt Károlyi Sándor generális főhadiszállásán és a generálist megfutamtítja. (Károlyi sorsára hagyva csapatait, törzskarával keresztülnyargal a Dunántúlon és Dunaföldvárnál átkel a Dunán. Ezzel a Dunától ismét császári kézre kerül.)
- Április 1.: Gr. Forgách Simon császári generális csatlakozik a kurucokhoz Bercsényi Miklós nagyszombati táborán. Rákóczi kinevezi tábornaggyá.
- 7.: Br. Orlay Miklós kuruc brigadéros elfoglalja Gyulafehérvárt.
- 13.: A Rákóczi mellé állt székelyek vereséget szenvednek Gráven császári ezredes csapataitól Feketehalomnál (Brassó mellett.)
- 16.: Gr. Ferdinand Zinzendorf császári ezredes, Eger várának parancsnoka, megegyezik Forgách Simon tábornaggal; 8 hónapos semlegességet fogad, ha addig nem kap segítséget, a várat átadja a kurucoknak.
- 17.: Rákóczi megindul seregével a tervezett dunántúli hadjáratra. (Utjának állomásai: 19-én Árokszállás; 20-án Jászberény; 22-én Szentmártonkő; 24-én Gyömrő; 25-én Taksony; 26—27-én Dömsöd; 28-án Dab; 29-én Apostag; 30-án Ordas, ahol a sereg táborot ver; maga a fejedelem többnyire a közeli Dunapatajon tartózkodik.)
- 30.: Rákóczinak Dunapatajon kelt kiáltványa a rácokhoz. (Megismétli az 1703. aug. 9-i székelyhídi kiáltványban tett ajánlatát, hozzátéve, hogy ha egy héten belül nem csatlakoznak hozzá, fegyverrel támad rájuk.) — Miksa Emánuel bajor választófejedelem közli XIV. Lajos francia királlyal (ld. febr. 24.), hogy a magyar koronát nem fogadhatja el.
- Május eleje: Forgách Simon tábornagy 4000 főnyi sereggel a Csallóközből átkel a Dunántúlra.
- 2.: Bercsényi Miklós pátense. (Szabadságot ígér a hozzá csatlakozó jobbágyoknak.)
- 12.: Pápa városa és vára kaput nyit Forgách Simon tábornagy előtt.
- 14.: Gr. Eszterházy Antal császári alezredes Zircen felesküszik Rákóczi hűségére, aki kinevezi generálissá.
- 25.: Az ordasi táborban jelentkezik Rákóczinál Ferriol márkai isztambuli francia követ titkára, Michel (indult Isztambulból ápr. 2-án) és közli, hogy a Porta kész 10 000 harcossal támogatni a fejedelmet)
- 28.: Szomolánynál (Pozsony m.) Károlyi Sándor generális és Ocskay László brigadéros csapatai szétverik br. Adam Ritschan császári ezredes csapatait; maga az ezredes is fogságba esik.

- 29.: Rákóczi tábora Ordasról Soltra vonul.
vége: Rákóczi elrendeli 2 millió forint értékben rézpénz veretését. (20, 10, 4, és 1 polturásokban, valamint dénárookban.) — Rákóczi követe, Szent-Andrási János megérkezik Isztambulba (utasítása azonos Bay Andráséval, ld. 1704. febr. eleje). A nagyvezér minden tárgyalás elől elzárkózik.
- Június 9.: Károlyi Sándor generális portyázó csapatai Bécsig hatolnak, s a császári vadaskertben lelövik a szelidített párducokat.
13.: Forgách Simon tábornagy (18 000 emberrel) csatát veszít Koroncónál (Győr m.) Heister császári tábornaggal (10 000 ember) szemben.
20. körül: Gr. Jean-Louis Bussy-Rabutin császári tábornagy, Erdély katonai főparancsnoka, Nagyszébenben felségsértés vádjával elfogatja gr. Bethlen Miklós kancellárt, aki „Noé galambja” c. latin nyelvű anonym röpiratában a fejedelemség politikai függetlensége mellett tört lándzsát.
29.: Rákóczi megindul seregével Soltról (az eredetileg tervezett dunántúli helyett) délvidéki hadjáratára, hogy a rác határőrök leverésével és Szeged elfoglalásával közvetlen kapcsolatot teremtsen a temesvári pasával. (Útjának állomásai: 30-án Kiskőrös; júl. 7-én Bács; 12-én Titel; 19-én Martonos; aug. 2-án Szeged.)
- Július eleje: Csáky András vezetésével Erdélybe érkezik a törökországi bujdosók második csoportja, mintegy 250 ember.
4.: Károlyi Sándor generális Szentgotthárd és Magyfalú közt megveri gr. Joseph Rabatta császári generális csapatait.
7—12.: Az erdélyi rendek országgyűlése Gyulafehérvárt. (Rákóczi biztos: Radványzsky János.)
7.: Fluck császári ezredes feladja a bácsi várat Rákóczinak.
8.: Az erdélyi országgyűlés egyhangulag fejedelemmé választja Rákóczit.
12.: Rákóczi Feketevíznél (Titel alatt) szétveri a rác határőrseget.
20.: Rákóczi elfoglalja Szeged városát.
- 21.—aug. 12.: Szeged várának sikertelen kuruc ostroma.
vége: Rákóczi szegedi táborából a temesvári pasához küldi Michel-t (ld. máj. 25.), kérve, hogy adjon 300 mázsa puskaport, s közvetítsen békét a kurucok és a rácok közt. A pasa mindezt megtagadja, sőt bejelenti, hogy igényt tart Szeged várára, ha azt Rákóczi elfoglalja.
- Augusztus 12.: Rákóczinak a szegedi táborban kelt pátense. (Megerősíti a jan. 27-i pátensben foglaltakat, kiemelve, hogy az országgyűlésig a felekezetek közt a fennálló tulajdonviszonyok maradnak érvényben.)
13.: Rákóczi abbahagyja Szeged ostromát és seregével megindul Gyöngyösre. (Útjának állomásai: 15—17-én Csongrád; 18—20-án Szolnok; 22-én Gyöngyös.)
27.: Johann Pilpeh császári kapitány szabad elvonulásra feladja Nyitra várát a kurucoknak.
- 28.—szept. 2.: Fegyverszüneti tárgyalások Gyöngyösön I. Lipót megbízottai (Széchenyi Pál kalocsai érsek, Viza János c. püspök, Okolicsányi Pál) és Rákóczi közt.
- Szeptember 1.: Rákóczinak a lőrinci (Nógrád m.) táborból kibocsátott kiáltványa a császári seregben harcoló magyar katonákhoz. (Felszólítja őket, hogy álljanak át a franciákhoz vagy a bajorokhoz.)
2.: Rákóczi aláírja a császáriakkal kötött, okt. 31-ig szóló fegyverszüneti egyezményt, (amely azonban majd csak Lipót király aláírása után, 14-én lép életbe.)
10.: Ocskay László brigadéros huszáraival betör Alsó-Ausztriába és Heister tábornagy dunántúli kegyetlenségeinek megtorlásaként Dürnkrot falut felégeti, lakóit pedig kardélre hányja.
14.: Lipót király aláírja a kurucokkal 2-án kötött fegyverszünetet.
15.: Rákóczi megindul Gyöngyösről Vihnyére, hogy előkészítse, majd a közelből figyelje a selmeci béketárgyalásokat. (Útjának állomásai: 17-én Vadkert; 18—25-én Ipolyhidvég; 26-tól okt. 2-án Ipolyság; majd csapatait az ipolysági táborban hagyva, 3-án Teszér; 4-én Prencsfalu; 8-án Vihnye.)
- második fele: Heister császári tábornagy elfoglalja Siklóst, Simontornyát és Dunaföldvárat. (Utólag arra hivatkozott, hogy nem kapott értesítést a fegyverszünetről.)

- Október 10.: Bottyán János császári ezredes Vihnyén hűséget esküszik Rákóczinak, aki kinevezi generálissá.
 21—30.: Eredménytelen fegyverszüneti és béketárgyalások Selmechányán a császár megbízottai (br. Johann Seilern kancellár, Széchényi Pál kalocsai érsek, gr. Koháry István altábornagy, gr. Sigismund Lamberg miniszter, Szirmay István, Okolicsányi Pál és Viza János c. püspök) és Rákóczi megbízottai (gr. Bercsényi Miklós tábornagy, gr. Mikes Mihály generális, Jánoki Zsigmond fejedelmi tanácsos és Ráday Pál fejedelmi titkár) közt. A tárgyaláson közvetítőként résztvett Hamel Bruyninx bécsi holland és George Stepney bécsi angol követ is.
 31.: Rákóczi Vihnyéről visszatér a táborba, Ipolyságra. — Gr. Hercul de Montecuccoli császári ezredes szabad elvonulásra feladja Kassát a kurucoknak.
- November 2.: Rákóczi megindul hadaival Ipolyságról Érsekújvár alá.
 8—16.: Érsekújvár kuruc ostroma.
 16.: Bottyán János generális csapatai a várban szolgáló magyar hajdúk segítségével, éjjeli rohammal elfoglalják Érsekújvár várát.
 18.: Rákóczi bevonul Érsekújvárba.
 21.: Rákóczinak Érsekújvárt kelt kiáltványa a keresztény fejedelmekhez és a világ népeihez. (Tájékoztatja őket a császárral folytatott béketárgyalások meghiúsulásának okairól.)
 22.: Rákóczi Érsekújvárból Lipótvár ostromára indul. (Útjának állomásai: 22-én Tornóc; 24—26-án Sente; 27-én Lipótvár; 28-tól dec. 3-án Galgóc.)
 28.—dec. 3.: Lipótvár kuruc ostroma.
- December 1.: De Wilson császári ezredes szabad elvonulásra feladja Eperjes városát a kurucoknak.
 4.: Rákóczi— arra a hírre, hogy Heister császári tábornagy seregével Lipótvár felmentésére indult — abbahagyja a vár ostromát és a fölmentő sereg elé indul.
 20.: Rákóczi Forgách Simon tábornagyot kinevezi az erdélyi hadak főparancsnokává.
 26.: Rákóczi esatát veszít Nagyszombatnál Heister császári tábornagy ellen. (Mindkét sereg létszáma 19—20 000 fő, de míg a kurucoknak 6 ágyújuk van, a császáriaknak 24.)
 27.: Rákóczi Mocsonokon, Nagykéren át Lévára megy, s 30-tól 1705. jan. 7-ig ott marad.

KOMJÁTHY MIKLÓS

Történelem és kronológia

Kronológián két fogalmat értünk, ill. a kronológia szóval a történettudománynak két, egymáshoz nem is szorosan kapcsolódó részét jelöljük. Kronológia a történelmi segédtudományoknak (forrástudományoknak) egyik ága (ebben az értelemben magyar neve is van, kortan), amely a tudatunktól független, irracionális idő valamiképpen való meghatározásának módozataival, a mérhetetlen idő mérhető elemekre bontásával foglalkozik, ill. különböző korok, kultúrkörök időmeghatározásait igyekszik a ma szokásos keltezési mód szerint megadni. Itt és most nincs helye és értelme kitérni annak az évezredes folyamatnak ismertetésére, amelynek során a hozzávetőleges időmeghatározásokból, események egymáshoz viszonyításából (a tatárjárás előtt, Mátyás király halála óta, a nagy pestisjárvány idején stb. . .) a gyakorlati igényeknek pontos csillagászati megfigyelések és következtetések alapján történő kielégítéseképpen megszületett az idő racionális meghatározásának mai módja. De arra sem, hogy a régesrég múlt, hogy úgy mondjuk, kronológiai előtti korok történéseinek időbeli rögzítéséhez ma már a történelemtől oly távol eső tudományok, mint pl. az atomfizika, sugárzástan stb. segítségét is igénybe veszik.

A mindennapi nyelvhasználatban, ill. tágabb értelemben kronológián a történelem eseményeinek időrendi felsorolását értjük. Ennek a fajta kronológiának, ahogy Benda Kálmán mondja